

Ιστορίες της Μεγάλης Ιδέας

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΩΤΗΡΗ

psotiris@alteregomedia.org

Στις μέρες μας η «Μεγάλη Ιδέα» αποτελεί κυρίως ένα σχήμα λόγου για να περιγράψουμε κάποιο μεγαλεπήβολο σχέδιο, συχνά με διάθεση ειρωνική ή με αμφισβήτηση του εφικτού χαρακτήρα του. Ωστόσο, για ένα σημαντικό τμήμα της ιστορίας του νεοελληνικού κράτους, η Μεγάλη Ιδέα ήταν ένα ιδεολογικό πρόταγμα και ένα πολιτικό σχέδιο το οποίο έπαιξε σημαντικό ρόλο και στη χάραξη κρατικής στρατηγικής και στην προσπάθεια ιδεολογικής νομιμοποίησης.

Η εκατονταετηρίδα από τη Μικρασιατική Καταστροφή, τη χρονική στιγμή που συνήθως ορίζουμε ως το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, προσφέρεται για τον κριτικό αναστοχασμό των πολιτικών και ιδεολογικών πρακτικών που συγκεφαλαίωσε, αλλά και για την αποτύπωση της ίδιας της ιστορίας της. Αυτό ακριβώς προσπαθεί να κάνει το βιβλίο του ιστορικού και εκπαιδευτικού Σπύρου Αλεξίου, «Μεγάλη Ιδέα (1844-1922)». Από τους εθνικούς μύθους στη φωτιά της Σμύρνης», που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Τόπος. Όπως και στο βιβλίο του για το 1821 («21 ρογμές στην επίσημη ιστορία για το 1821», εκδόσεις Τόπος, 2021), ο Αλεξίου επιλέγει την οργάνωση του υλικού μέσα από συγκεκριμένα βήματα και στιγμιότυπα στο ξεδίπλωμα αυτού που συνήθισαμε να ονομάζουμε Μεγάλη Ιδέα. Ο Αλεξίου επισημαίνει ότι μια πρώιμη εκδοχή της Μεγάλης Ιδέας, ως προορισμού του ελληνικού λαού να μεταλαμπαδεύσει τον ευρωπαϊκό πολιτισμό στην Ασία, βρισκόταν στον πρώτο αντιβασιλέα Μάουρερ, αλλά και σε πρώιμους «αλτρωτικούς» κύκλους. Κυρίως όμως στέκεται στη μορφή του Ιωάννη Κωλέττη, στον οποίο άλλωστε αποδίδεται η «τυπική» εξαγγελία της Μεγάλης Ιδέας, σε ομιλία στην Εθνοσυνέλευση του 1843, αλλά και στη συζήτηση για την πραγματική απήκηση που είχε αυτό το σχήμα, όπως και στην ίδια την πρόσληψη του Κωλέττη στη μεταγενέστερη ιστοριογραφία.

Εκπολιτισμός της Ανατολής

Μέσα από την παρουσίαση του Αλεξίου φαίνεται πώς το αλτρωτικό όραμα της Μεγάλης Ιδέας συνδύαζε ταυτόχρονα το αίτημα – που βρισκόμαστε σε όλα τα εθνικά κινήματα – για την εννοποίηση των χώρων όπου αναπτύχθηκε η διεκδίκηση της απελευθέρωσης, τον επιθετικό εθνικισμό της διεκδίκησης όλων των περιοχών όπου δραστηριοποιούνταν το ελληνικό στοιχείο (και ως επιχειρηματική δράση), στοιχεία που παραπέμπουν στην αποικιακή πρόσληψη της «Ανατολής» ως πεδίου που έπρεπε να εκπολιτιστεί από τη φωτισμένη Δύση διαμέσου της Ελλάδας, και φυσικά αυτό που υπήρξε από νωρίς ένα στοιχείο κριτικής στη Μεγάλη Ιδέα, δηλαδή τη φαντασιακή μετατόπιση όλων των ελπίδων για λύση των προβλημάτων και των καθυστερήσεων του νεοσύστατου κράτους στην εδαφική επέκταση.

Ο Αλεξίου στέκεται αναλυτικά στα ιστορικά επεισόδια που αποτύπωσαν τα όρια και τη δυναμική της Μεγάλης Ιδέας. Την ιδιαίτερα τραυματική εμπειρία του Κριμαϊκού Πολέμου όταν οι όποιες ελπίδες για υλοποίηση της εδαφικής επέκτασης προσέκρουσαν πάνω στον πραγματικό συσχετισμό που διαμορφωνόταν στην Ευρώπη. Τη

Τα όρια των οραμάτων

Το ουσιαστικό τέλος της Μεγάλης Ιδέας μετά την καταστροφή του 1922 και το οριστικό τέλος των οραμάτων εδαφικής επέκτασης σηματοδότησαν μια σημαντική τομή στην ίδια την ιδεολογική συγκρότηση της νεοελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, η πατριδοκάπηλη ρητορική δεν θα υποχωρήσει, έστω και στραμμένη προς τα μέσα, με αποκορύφωμα την ιδεολογία της εθνοπροσύνης. Απηχίσεις της Μεγάλης Ιδέας θα μπορούσε να βρει κανείς και στις παραλλαγές μιας ιδεολογίας «σχιζοφρένικης Ελλάδας».

σημασία που είχε η ένωση των Επτανήσων, αλλά και η ενσωμάτωση της Θεσσαλίας. Την αντιφατική κατάσταση του τελευταίου τετάρτου του 19ου αιώνα που οδήγησε στον εθνικιστικό παροξυσμό του 1896-1897 και την πίτα από τις οθωμανικές δυνάμεις. Την ιδιαίτερα αντιφατική κατάσταση στον χώρο της γεωγραφικής Μακεδονίας και τον «Μακεδονικό Αγώνα» ως σύγκρουση ιδίως με τη Βουλγαρία για τη διεκδίκηση μιας σύνθετης εθνολογικά περιοχής. Και βέβαια την εμφάνιση στο προσκήνιο του Ελευθέριου Βενιζέλου, του πολιτικού που θα ταυτιστεί με το κοντινότερο στον έφορσε η χώρα στην υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, ακριβώς πριν από την πλήρη συντριβή της.

Ο Βενιζέλος και ο Δικασμός

Το βιβλίο του Αλεξίου σχολιάζει αναλυτικά τη σύνθετη και αντιφατική κοινωνική και πολιτική δυναμική που εκπροσώπησε ο Βενιζέλος, τη διαπλοκή αυτών των σχεδιασμών με τη συγκυρία των ανταγωνισμών των δύο ιμπεριαλιστικών μπλοκ που οδήγησε στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στέκεται επίσης στο πώς αυτό που έγινε γνωστό ως ο Δικασμός συγκεφαλαίωσε τη δυναμική των εσωτερικών κοινωνικών αντιθέσεων στον επικαθορισμό τους από το διεθνές πλαίσιο. Και βέβαια παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο θεωρήθηκε από την ελληνική ηγεσία ότι θα μπορούσε να διεκδικηθεί σημαντικό μέρος των παλαιών της Μικράς Ασίας, επειδή η χώρα ήταν με την πλευρά των νικητών στον πόλεμο, υποτιμώντας τη δυναμική του τουρκικού εθνικού κινήματος, στοιχείο που οδήγησε

τελικά και στην ίδια την καταστροφή. Το βιβλίο του Αλεξίου, με τη γλαφυρή γραφή και την αναλυτική τεκμηρίωση αποτελεί μια υπογράμμιση των ιδιαίτερα αντιφατικών δυναμικών που συγκεφαλαίωσαν τα αιτήματα «εθνικής ολοκλήρωσης», του τρόπου που αιτήματα χειραφέτησης και δημοκρατίας συνυπήρχαν με επιθετικούς αλτρωτισμούς και επικίνδυνα ιμπεριαλιστικά οράματα. Δείχνει την ιδιότυπη αναπαραγωγή στην ελληνική περίπτωση τόσο του στοιχείου της αποτυχίας έναντι των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και την ενσωμάτωση ενός πνεύματος που μόνο αποικιοκρατικό μπορεί να χαρακτηριστεί, με αποκορύφωμα την ίδια την τραγική εμπλοκή του συστήματος των «εντολών» σε σχέση με τις περιοχές της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Υπενθυμίζει επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι κάθε λογής «εθνικές επικλήσεις» στη νεοελληνική ιστορία λειτουργήσαν ως συγκεκριμένες πολιτικές στρατηγικές που προσπάθησαν να συγκαλύψουν υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα.

► Η υποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία στο εξώφυλλο της γαλλικής εφημερίδας «Le Petit Journal»

ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ